

בעז"ה שי"ת

גליון

יש לחקור

פרשת ויקהל-פקודי
תש"פ לפ"ק

סדרתי בעזרת החונן לאדם דעה

לוי יצחק

בלאמו"ר הרה"ג ר' שלום דוב שנעק שליט"א

גליון זה נתנדב ע"י איש היקר אוהב חסד ורודף חסד הרבני הנכבד

מו"ה ר' ברוך פייערזווערקער הי"ו

לע"נ חמותו האשה החשובה

מרת מלכה מרים ב"ר שמעון זאב ע"ה

שלום וברכה לכל השואלין ודורשין שהגליון יופיע בעז"ה"ת מידי שבת בשבתו והיות שזה עולה הרבה כסף אנו פונים להציבור החשוב לתרום בעין יפה

תודה רבה

להערות והארות ולנרבות

יש לפנות

1965 60th st

Brooklyn ny 11204

1s1syesh@gmail.com

708-929-1818

בחזקת בלתי מוגה כלל וכלל
אפשר להוריד הגליון מהאתרים "לדעת"
או אידישער ווינקל, או דרשו.

בענין אם מותר ליתן מתנות וממתקים לילדים בחברת תהילים

בשבת.

שאלות ויסודות שיתבררו בתוך הדברים

- א] בהקשיא איך מותר לתת לילדים ממתקים בשבת בעבור אמירת תהילים, הרי הוא שכר שבת.
 ב] בהחקירה בהאיסור של שכר שבת, אם האיסור הוא שנוטל שכר על עבודה של שבת, או העצם עבודה הוה מעשה איסור.
 ג] נפק"מ א' אם מי שתובע שכר על עבודה בשבת, כשבאמת העבודה לא עשה בשבת אם זה אסור או לא.
 ד] נפק"מ ב' אם מותר ליקח שכר עבודה עבור מצוה שעושה בשבת או פקו"נ, בלי הבלאה.
 ה] נפק"מ ג' אם אסור שכר שבת הוה נמי על הנותן או לא.
 ו] נפק"מ ד' אם יש איסור שכר שבת על אי עשית מלאכה.
 ז] נפק"מ ה' אם יש איסור ליקח ריבות מגוי על שבת קודש.
 ח] נפק"מ ו' אם יש היתר לקבל שכר שבת ע"י הפחתת חוב.

כתב המחבר [בשו"ע שו סעיף ד']² השוכר את הפעול לשמר זרעים או דבר אחר אינו נותן לו שכר שבת לפיכך אין אחריות שבת עליו.

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי לכם קדש שבת שבתון לד' כל העושה בו מלאכה יומת [שמות לה א].¹

יש להקשות³ איך מותר לתת⁴ לילדים ממתקים בשבת בעבור אמירת תהילים, הרי הוא⁵ שכר שבת.

¹ בעצם יש הרבה מאוד שיש לכתוב על סוגיא זו, וגם על כל הגליונות שאני כותב, אבל כדי שצא יצא לאור אני צריך לקצר ולכתוב רק מה שהזמן אפשר, ואתכם הסליחה.

² יסוד האיסור דשכר שבת הוא בגמ' במסכת ב"מ [נח ע"א] השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור התינוק, לשמור את הזרעים, אין נותנים לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו, היה שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותנים לו שכר שבת, וברש"י שנבלע בשכר ששת ימים ואינו מפורש לשבת ונפסק להלכה כן.
 והטעם לאיסור שכר שבת איתא ברש"י [כתובות סד] גזירה משום מקח וממכר.

³ כך ראיתי אחרונים מקשים בשם האשל אברהם [להגה"ק מבוטשאטש א"ח סימן ש"ו סעיף ה'] ועיין בחשוקי חמד על מסכת שבת [יט ע"א] שמביא שאלה זו וכתב שראה בהמחנה חיים שכתב לאסור ממילא אכתוב השאלה בענין חברות תהילים.
 אבל אני בעצמי לא הייתי כותב השאלה על חברות תהילים כלל אם לא שראיתי הרבה אחרונים שמדברים מהשאלה הנ"ל לענין חלוקת ממתקים בחברות תהילים, והכל נבנה על האשל אברהם משני טעמים.

א) דלעני"ד האשל אברהם לא מדבר בילידים רק באנשים גדולים שהבטיח שכר עבור אמירת תהילים לחולה.
 ב) דאינו דומה כלל חברות תהילים, לאמירת תהילים לחולה, דכשדם יש לו ח"ו חולה בתוך ביתו ורוצה שיאמרו תהילים עבור החולה אז ודאי שזה כשוכר אדם לומר תהילים בשבילו, וממילא זה יכול להיות כשכר שבת, משא"כ בחברת תהילים זה לא הוה כאילו הבית מדרש צריך שילד זה יאמר תהילים, אלא כל מי שרוצה יכול לומר תהילים, וכדי שיהיה חשק להילד להגיע מקבלים ממתקים או פרס, אבל זה רחוק מאוד להיות כאילו הבית מדרש שוכר הילדים, דכל המתנה לא הוה אלא כדי ליתן חשק להתינוק לבאו דמתוך שלא לשמה בא לשמה, אבל זה לא נחשב בשום פנים תשלומין עבור אמירת תהילים.

אבל למעשה השאלה נוגע נמי לכל מקרה כעין זה עיין לקמן בהמעשה של הכולל.
⁴ כתבתי שאלה בחברת תהילים משום שזה מצוי ביותר, אבל שם לא הוה הקשיא כ"כ דהא י"ל דדוקא ממתקים מותר לתת לילדים משום שאין לה סכום קצוב לכל שעה רק כל שבוע יש ממתקים אחרים, ואינו תלוי על השעות שאמר התהילים, רק על ההשתתפות בחברת תהילים, באופן זה אולי שפיר ניתן לומר שאינו שכר.

אבל יש לעיין באופן אחר במעשה שהיה באחד מחצרות הקודש, שהתקיימה החתונה של נכד הראשון של ה'אדמו"ר שליט"א, וכדי שלא יתראו האברכים בלימוד התורה גם באותו זמן שלא התקיים סדרי הכולל כרגיל החליטו בהנהלת הכולל שיחלקו מילגות בסכום מסוים על כל שעה ושעה שילמדו באותו תקופה, וגם השעות של ימי השבתות בכללם, ונתעורר אז השאלה האם אין כאן חשש משום שכר שבת שהרי על כל שעה שילמד בשבת יעלה הסכום שיקבל אח"כ.

⁵ ויש מי שרוצה להתיר שכר שבת בכגון דא משום שכשמשלמים לאורך ללמוד תורה הרי אין זה תשלום על עבודתו, שהרי אין זה הסכום שרגילים לשלם לפועל, ומוכח מזה שאין זה רק לעודד את האברכים והרי הוא בגדר החזקת התורה ואין בזה משום שכר שבת.

יש לתרץ ע"פ החקירה הבא. ⁶

צד ב' הוא ⁸ דהאיסור הוא העצם עבודה, ד'לעשות עבודה בשבת, בתמורת שכר זה גופא האיסור. ⁹

יש לחקור בהאיסור של שכר שבת, אם האיסור הוא מה שנוטל שכר על עבודה של שבת, או העצם עבודה הוה מעשה איסור.

והנפקא מינה.

צד א' הוא ⁷ דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, דהיינו להרוויח מהשבת.

אך מטעם זה לכאורה אי אפשר להתיר שהרי האיסור שכר שבת אינו רק אם מקבל שכר על פעולת עבודה בשבת, רק האיסור הוא להרוויח על דבר שעשה בשבת ולפי זה מה איכפת לנו שאין זה תשלום על עבודתו הרי סוף כל סוף מרוויח עבור דבר שעושה בשבת, והיכן מצינו היתר להרוויח בשבת כשאינו תשלום לפועל.

וכן כתוב להדיא בספר קול סופר על המשניות [פרק ה' דכתובות משנה ז'] וז"ל ומזה דנתי בעושר אחד שחפץ להרגיל נערי בני ישראל לבוא למנין שמשלם להם בעבור כל יום ויום שיבואו סך איזה פרוטות, ויום שלא יבוא לא יקבל הפרוטות הקבועות, אין רשאי לשלם הפרוטות בעבור שיבוא גם בשב"ק ג' פעמים להתפלל דהוה שכר שבת, דאין זה בהבלעה כמו שמשלמים בקהילות ישנות עשרה בטלנים שבאים ערב ובוקר בביהכ"נ דהם מקבלים סך ידוע לשבוע, אבל ככה"ג שמקבלים רק יום יום שבאו ואם לא בא אחד אפילו מחמת אונס אינו מקבל א"כ הוי שכר שבת עכ"ל.

⁶ ובאשל אברהם כתב דלכן עדיף שיאמרו מקצת תהילים במוצאי שבת.

⁷ והגרשו"א זצ"ל הביא ראיה לצד זה מהא דמבאור בגמ' במסכת כתובות [ס"ד ע"א] דמורד על אשתו אם נותן קנס על יום שבת מיחזי כשכר שבת, וחזינן דאף שאין כאן שום פעולה אעפ"כ אסור, והגרשו"א שם תירץ בזה"ל ד"ל דאיברא משום הא רק אמרו שם "מיחזי" כשכר שבת ולא דהוי שכר שבת ממש.

⁸ צד זה ראיתי בחדושי הגר"ח על הש"ס מסכת שבת [יט ע"א] והצפנת פענח [פ"ו הל' שבת הל' כה] בשש"כ [פכ"ח הערה ק"י] בשם הגרשו"א ז"ל, שהביא בשם חידושי הגר"ח דאין איסור להרויח בשבת, אלא שאם עושה מלאכה מותרת ומרויח מזה, עצם המלאכה אסורה, וכן ראיתי בספר הזכרון הצבי ישראל [עמוד יב] מכתב מהגאון ר' איסור זלמן מלצר זצ"ל שכתב ששמע צד זה מהגר"ח זצ"ל בעצמו, בהעולם יודע לומר צד זה בשם הגר"ח אבל כבר כתב כן האור החיים הק' בספרו חפץ ה' על מסכת שבת [שם].

וז"ל הגר"ח איתא בגמ' במסכת שבת [דף יט ע"א] ת"ר לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת ברביעי וחמישי מותר, ובתוס' [שם ד"ה לא ישכיר] כתבו אין לפרש משום שביתת כלים וכב"ש דא"כ אפי' בד' וה' נמי, אלא כב"ה היא דלית להו שביתת כלים או בחלוק וטלית וכיוצא בהן איירי דלא שייך שביתת כלים ואסור לפי שנראה כנוטל שכר שבת.

והנה הרי"ף השמיט דין זה, ותמהו עליו הרא"ש והר"ן דמשמע דס"ל דאתאי כב"ש דאית ליה שביתת כלים וא"כ אמאי מותר בד' וה', ואמר הגר"ח ז"ל דגדר איסור שכר שבת אינו דאסור להרויח ביום השבת, אלא אם עושה מלאכה אף דהיא מלאכה המותרת כמו בשומר את הפרה מ"מ היכא דמשתכר בזה אסור לשמור משום שכר שבת והשמירה אסורה.

ובזה מיושב ד' הרי"ף דבאמת האיסור הוא משום שכר שבת, ומיהו אם הוא אינו עושה כלום לא שייך לאסור וכנ"ל, ורק אי ס"ל שביתת כלים והוא משתכר ע"י הכלי אז אסור דכמו שאסור להרויח ע"י שמירה כן אסור להרויח ע"י הכלי דמקבל שכר שבת עי"ז שהכלי עושה מלאכה, ומשום שביתת כלים לחוד לא הוי אסרינן כיון דהשכיר לעכו"ם והעכו"ם עובד בהכלי, ורק אי מקבל הישראל שכר ואי ס"ל שביתת כלים מיקרי מלאכה בגדר שכר שבת ודו"ק עכ"ל.

⁹ היסוד של צד זו הוא שאי אפשר לאסור רק מלאכה, ומה שאינו מלאכה אי אפשר לאסור בשבת, ממיילא אי אפשר לומר שהאיסור של שכר שבת הוא לקבל שכר עבור עבודה בשבת, אלא האיסור הוא העצם המלאכה בשבת.

ומצאתי כעין יסוד הנ"ל בדברי הקהילות יעקב ברכות [סי' יב] בענין הרהור כדיבור. וז"ל הרמב"ם ז"ל [פ"א מברכות ה"ז] כתב כל הברכות כולן צריך שישמיע לאונו מה שהוא אומר, ואם לא השמיע לאונו יצא, בין שהוציא בשפתיו, בין שבירך בלבו עכ"ל, ומשמע בהדיא דפוסק הרהור כדיבור דמי מדמהני גם כשבירך בלבו וכו'.

ובשאג"א [סי' ו'] הקשה ע"ז ממה שפסק הרמב"ם ז"ל [פכ"ב משבת ה"א] שנא' ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר הרי דפוסק כמד"א הרהור לאו כדיבור דמי ע"ש.

ומתרץ הק"י וז"ל ומצאתי בתוס' הרא"ש ז"ל לברכות [כ ע"א] בדברי רבינא דאמר הרהור כדיבור וז"ל ולא דמי לההיא דפרק כל כתבי ממצוא חפצך ודבר דבר, דיבור אסור, הרהור מותר, שאני התם דאי לאו קרא הייתי אף דיבור דלאו מלאכה היא, הלכך אין לנו אלא מה שאמר הכתוב, אבל הכא לענין ק"ש כתיב על לבבך הלכך הוי הרהור כדיבור עכ"ל, וי"ל עפ"ד להרמב"ם ז"ל דדוקא גבי שבת שישוד איסורי שבת הוא מדין מלאכה, ומה שאסור הדיבור הוא משום דגם דיבור מצרכי עניניו נחשב קצת מעין מלאכה, וכשאסרה תורה הדיבור היינו הצר מלאכה שיש בהדיבור ובוזה פשיטא שאין הרהור בכלל זה, דבהרהור ליכא אפילו עקימת שפתיו ופשיטא שאין בהרהור משום לתא דמלאכה.

אבל כל היכא שנאמר דיבור לכוונת קריאה, או הגדה, או בקשה, או הודאה וכיוצ"ב, שבזה ענין הדיבור הוא לגלות על הלב, שהוא מבקש או מודה וכו' כל כה"ג שפיר י"ל דגם הרהור בכלל דיבור, דכלפי שמאי גליא כי הוא ית' יודע תעלומות לב, ומשו"ה שפיר פוסק כאן דהרהור כדיבור דמי עכ"ד הקהילות יעקב זצ"ל.

הנוגע לעניינינו דמה שאומר הקה"י הוא שהא דמבואר באו"ח [סי' ש"ז] ז"ל השו"ע ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול הלכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלוני אקנה למחר וכו' אף שיש כאן את הטעם לאיסור שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול מ"מ אי אפשר היה לאסור לולא היה כאן מעין מלאכה שישוד איסורי שבת הוא מדין מלאכה וזה אומר הקה"י שהתורה חידשה בדבר דבר שאף דיבור של חול אסור אף שאין בזה מלאכה ומעשה ממש מ"מ עקימת שפתיו מחשב קצת מעין מלאכה ומשו"ה אף דנימא הרהור כדיבור דמי גבי שבת לא אסור הרהור, אף שטעם האיסור שלא יהיה דיבורך של שבת שייך כאן, מ"מ כיון שישוד איסור שבת הוא מדין מלאכה אזי לא שייך לאסור הרהור בשבת.

נפק"מ א' ¹⁰ אם מי שתובע שכר על עבודה בשבת, כשבאמת העבודה לא עשה בשבת אם זה אסור או לא.

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז בכהאי גוונא אסור, ¹¹ דהא תובע שכר על עבודה בשבת.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, ד'לעשות עבודה בשבת, בתמורת שכר זה אסור, אז כאן דאינו עובד בשבת, רק תובע שכר על עבודה בשבת ליכא איסור.

נפק"מ ב' אם מותר ליקח שכר עבודה עבור מצוה שעושה בשבת או ¹² פקו"נ, בלי הבלאה.

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז אסור ¹³ ליקח שכר עבור עבודה שעושה בשבת.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, אז מותר ¹⁴ ליטול שכר עבור עבודה שהוא מצוה.

נפק"מ ג' ¹⁵ אם אסור שכר שבת הוה נמי על הנותן או לא. ¹⁶

¹⁰ ושאלה כזו מצוי מאוד אצל הרבה מאחינו בית ישראל שעובדים אצל המדינה, ויש להם סכום שעות שיכולן לעבוד ליום, אבל האדם באמת עובד יותר מזה, וכדי שיהיה אפשר לקבל תשלומין עבור אותו משקר ותובע על עבודה שעשה בשבת, נמצא דהעצם עבודה היה בחול, אבל הוא תובע על עבודה בשבת, אם זה נקרא שכר שבת או לא.

¹¹ כתבתי דלצד זה אסור משום שכך שמעתי ממורה הוראה חשוב מאוד. אבל לעני"ד אין לזה שום פשט דהא כל הנדון, וכל השאלה של שכר שבת, לא מתחיל אלא כשאדם עושה עבודה בשבת, ואני דן אם האיסור הוא העצם עבודה, או מה שתובע שכר עבור העבודה, אבל אם אינו עובד בשבת כלל וודאי דאין שום דיון כלל, הגע עצמך אם אדם עשה עבודה בחול, ומשקר ואומר להבעל הבית שעשה העבודה בשבת ותובע שכר עבור זה וכי יש הוה אמינא שיהיה כאן איסור שכר שבת, וודאי לא.

[עכשיו בשעת שאני מסדר הדברים לפני הוצאת הגליון נראה לי דזה וודאי שאין הנדון דומה למי שמשקר על עבודה שעושה בחול שעשה העבודה בשבת, משום דשם אם תובע על חול היה מקבל שכר א"כ נמצא דאינו מרווח מן השבת, משא"כ בנדון שעובד אצל המדינה, אם לא היה יום כזה של שבת וודאי לא היה אפשר לקבל תשלומין על שעות האלו, נמצא דאם לאו שבת לא היה מרווח כלל, נמצא דהשבת עושה הרווח וצ"ע]

¹² נקודה זה ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות [ח"ד] שמביא מנהגי הגר"ח ומוסיף על זה, ושמעתי שגם ברופא שמלאכתו מצוה, הותר לסברא זאת שלא נוכל לאוסרו כמלאכה כיון שמצוה לרפאות, ויש אומרים בשם הגר"ח סברא נוספת דכיון שהמלאכה הותרה משום פיקו"נ, מותר גם ליקח עליה שכר וצ"ב.

¹³ כתבתי דלצד זה אסור ליקח שכר שבת לדבר מצוה, אבל זה רק לפי חשבון החקירה הנ"ל אבל יש עוד טעמים בענין ההיתר לקבל שכר עבור מצוה, ולהטעמים אחרים אפשר דיכול לקבל שכר עבור דבר מצוה.

ב'טעמי ההיתר שכר שבת במקום מצוה ראיתי כמה מהלכים.

(א) בבית יוסף [סוף סימן תקפ"ה] שמביא טעם המתירים דכיון שכל איסור שכר שבת אינו כי אם איסור גזירה משום מקח וממכר, שגם הוא אסור רק מדרבנן, ולכן לא אסרו אותו כלל במקום מצוה.

(ב) בפירושו האגודה [כתובות סוף פרק אע"פ סימן צ'] כותב עוד טעם להתיר שכר שבת במקום מצוה, דכיון שאין שכר זה אלא לקיים המצוה ושלא בלאו הכי היה עושה דניחא ליה לאיניש לקיים מצוה משום הכי אין בזה שכר שבת עיי"ש, והביאו בשמו בשו"ת בעי חיי [לבעל כנסת הגדולה חלק או"ח סימן ס"ז] וגם בחידושי אנשי שם [אות מ'] והובא גם כן באליה רבה [סימן ש"ו ס"ק ט"ו].

(ג) ובשו"ת האלף לך שלמה [חלק או"ח סימן רסג] כתב לחדש דבר פלא בטעם ההיתר שכר שבת בעד מצוה, ובאמצע דבריו כותב בזה"ל ואפשר לומר עוד בטעמו דהכי דהוי דבר מצוה אם לא יקבל שכר יהי לו שכר מן השמים, אם כן על ידי קבלת השכר מפסיד שכר המצוה, אם כן הוי ההפסד מרובה על השכר לכך אין זה שכר שבת וכו' כנלפענ"ד עכ"ד.

(ד) ובשו"ת מהרש"ג [חלק ב סימן ס'] מביא את טעם הבית יוסף, אך מקשה עליו שטעמו אינו נכנס ללב כלל, וכותב טעם אחרת בהיתר זו וז"ל וטעמא דמילתא הוא משום שלא רצו חכמינו ז"ל שיעשה האדם מישאל בשבת אפילו מלאכת היתר, ורק שלא היה יכולת בידם לאסור כיון שצריך האדם בעצמו למלאכת היתר, וממילא גם לאחריים אי אפשר לאסור לגמול חסד עם חברו, ולכן אסרו עכ"פ לקבל שכר על המלאכה כדי שלא ישכיר האדם את עצמו למלאכת היתר, והכל הוא כדי שלא ירבה האדם במלאכה אפילו במלאכת היתר רק יקיים וקראת לשבת עונג וכו', וכל זה בדבר דלאו מצוה, אבל בדבר מצוה הרי אדרבה בזה רצו שיעשה האדם בשבת, ולכן לא אסרו בזה השכר, אע"ג דאין קבלת השכר מצוה מ"מ כיון דגוף המעשה מצוה הוא לא שייך לומר דרצו חכמינו שלא יעשה וממילא אף בשכר מותר דאינו מחויב האדם לעשות לחברו בחנם עכ"ד.

¹⁴ וההסבר הוא דכל הפעולות ששולעצמן מותרות בשבת, כגון שמירה על תינוק, אם מקבלים עבורם שכר הרי הם הרפכים לפעולה אסורה בשבת, אבל פעולה שהיא מעשה מצוה כגון תקיעת שופר או ריפוי חולה איננה הופכת לאסורה בליקחת שכר ולכן אין איסור שכר שבת למרות הרווח כך ראיתי בהאחרונים והפוסקים בשם הגר"ח זצ"ל והגרשז"א זצ"ל.

¹⁵ ובזה נמי תלי אם מותר ליתן לגוי שכר על עבודתו בשבת, שזה שאלה שמואד מצוי.

¹⁶ איתא בגמרא בבא מציעא [נ"ח ע"א] השוכר את הפועל לשמור את הפרה וכו' אין נותנין לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו ומבואר בזה דהאיסור הוא על הנותן שלא יתן שכר שבת, וכן הוא לשון המחבר [בשו"ע סימן ש"ו סעיף ד'] השוכר את הפועל וכו' אינו נותן לו שכר שבת, הרי דתלה האיסור בהנותן.

אולם בטור [בסימן הנ"ל] כתב השוכר את הפועל אסור לו ליקח שכר שבת, הרי דתלה האיסור בהמקבל ושינה מלשון הגמרא. ותמה עליו הב"ח דמבואר שם בגמרא דכיון שיש איסור שכר שבת ממילא אין הפועל מחוייב באחריות על הפרה וכדומה ביום השבת, ובשלמא אם יש איסור על השוכר ליתן שכר שבת מובן שהפועל אינו מחוייב באחריות שכיון שאפילו אם יתבענו לשלם לו לא ישמע לו כיון שיש בו

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז י"ל¹⁷ דהנותן נמי עובר.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, אז י"ל¹⁸ דהנותן שאינו עושה שום מלאכה אינו עובר כלל.

נפק"מ ד'¹⁹ אם יש איסור שכר שבת על אי עשית מלאכה, וכן²⁰ על השכרת חדר על שבת.

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז י"ל דיש איסור שכר שבת על אי עשית מלאכה, וכן על השכרת חדר.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, אז וודאי דאין שום איסור, דהא ליכא כאן עבודה.

נפק"מ ה'²¹ אם יש איסור ליקח ריבות מגוי על שבת קודש.

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז י"ל דאסור²² לקבל ריבות על יום השבת²³.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, אז מותר לקבל ריבות על יום השבת.

נפק"מ ו'²⁴ אם יש היתר לקבל שכר שבת ע"י הפחתת חוב.

איסור, וכיון שאינו משלם לו אינו מחוייב באחריות אבל אם האיסור הוא רק ליקח שכר שבת אבל השוכר מותר לו ליתן שכר שבת למה לא יתחייב הפועל באחריות כיון שהתנה השוכר עמו שיתחייב באחריות בעד מה שישלם לו והוא מוכן לשלם לו מצדו בוודאי מחוייב באחריות אע"פ שהוא מצדו אינו רוצה ליטול השכר כיון שהשוכר רוצה לקיים תנאו ולשלם לו ונשאר בצ"ע.

והנה בספר ממורה הטהורה [סימן רמ"ז אות ב'] אחר שהביא סברא לומר שאיסור שכר שבת הוא רק על המקבל ולא על הנותן כתב שבוודאי אין לומר כן דבוודאי יש איסור גם על הנותן וכמו שהוא פשוט לשון הגמרא בב"מ, ומביא כמה ראיות לצד זה.

למעשה בתהלה לדוד [סימן רמ"ג אות א'] כתב על המנורה הטהורה שהוא דבר חדש מאוד לומר שיהי איסור על הנותן, גם בחיי אדם כתב על מה שהיו נוהגים הסוחרים לשכור יהודי בערב שבת לשמור העגלות מן הגנבה ביום השבת, דקשה על מנהגם שהרי הסוחר עובר על לפני עור לא תתן מכשול במה שנותן להפועל שכר שבת דבוודאי יקבל ממנו הפועל והעתיקו המשנה ברורה [בסימן ש"ו ס"ק כ"א] ונראה להדיא מדברי החיי אדם שסובר שאין שום איסור על הנותן ליתן שכר שבת משום איסור שבת, ורק על המקבל יש איסור, ועובר הנותן רק משום לפני עור שמכשיל את המקבל בקבלת שכר שבת.

וגם בפרי מגדים [סימן ש"ו במשבצות אות ד'] כתב שיש איסור על המקבל לקבל שכר שבת, והנותן אינו צריך ליתן, ונראה מדבריו שאין איסור על הנותן ליתן שכר שבת ורק שאינו מחוייב ליתן.

היוצא מכל הנ"ל בקיצור.

דבין להפרי מגדים ובין להחיי אדם אין איסור על הנותן ליתן שכר שבת מטעם איסור שכר שבת, [ורק דלשיטת הפרי מגדים עכ"פ אינו מחוייב ליתן שכר שבת ולהחיי אדם מחוייב ליתן שכר שבת ורק שיש עליו איסור מטעם אחר דהיינו איסור דלפני עור].

ויש להקשות דמהיכתי תיתי לחלק בין הנותן להמקבל, וי"ל שתלי בהחריזה הנ"ל.

¹⁷ משום דלצד זה העבירה לא הוה בעצם הפעולה אלא במה שנוטל השכר, ובוה י"ל שגם הנותן עובר, דהא הטעם של האיסור הוא דדומה למקח וממכר, וצריכין בין נותן ובין מקבל שיהיה דומה, ממילא י"ל ששניהם עוברים, ויש איסור בין להנותן ובין להמקבל, משא"כ לצד ב' שהאיסור הוא העצם העבודה, בזה וודאי שאין שום שייכות להנותן.

¹⁸ וההסבר הוא שלצד זה שלא אסרו חז"ל לפועל ליקח שכר שבת, שהרי קבלת המעות נעשה בחול ולא בשבת, ומה שאסרו חז"ל היינו שהפועל יעבוד בשבת אפילו במלאכה המותרת אם הוא באופן שמקבל שכר עבורו, ולפי"ז י"ל שרק על הפועל שהוא המקבל שייך איסור שכר שבת משום שהוא העובד ביום השבת אע"פ שהוא מלאכה המותרת ועליו אסרו לעבוד בשביל שכר, ואם עבד אסור לו לקבל השכר, אבל הנותן שלא עשה שום פעולה בשבת אין עליו שום איסור במה שנותן להפועל שכר שבת.

¹⁹ מעשה שהיה אם בעל שמחה שחיתן את בנו, ולשבת חתן הביא לביכ"ס חזון מפורסם שינעים את התפילה, אך החזון הקבוע של בית הכנסת טען שעשה לו עוולה בכך, לכן הבטיח בעל השמחה ממון רב כדי שלא יעבור לפני התיבה, והשאלה היה האם יש דין שכר שבת בכך או לא.

²⁰ כתבתי בנפק"מ אחד מחמת חוסר הזמן.

²¹ במג"א, ובמשנ"ב [סי' ש"ו ס"ק כ"א] כתבו דאסור לקבל ריבית על יום השבת, והמלוה לנכרי בריבית צריך להתנות עמו שהריבית תשתלם על בסיס שבועי או חודשי, ולכאורה זה תלי בהחקירה הנ"ל.

²² אבל עיין בשו"ת אגרות משה [או"ח ח"ד סי' נ"ט] שדן לגבי ריבית בנקאית המשתלמת על בסיס יומי דלכאורה הוי שכר שבת, וכתב להקל משום שהיום שלהם אינו תלוי בצאת הכוכבים אלא מחצות לחצות, ובמנחת יצחק [חלק ט' סי' נ"ט] כתב אף הוא סברא זו, אלא שכתב שהריבית משתלמת ע"י הבנקים מזמן סגירת הסניף מיום ליום.

ונראה שהסברה של המנחת יצחק היה טוב עד שירד האינטרנעט לעולם, אבל עכשיו שכבר ירד האינטרנעט ויכולן להעביר מהחשבון עשרים וארבעה שעות ביום, נמצא שמשלם שכר על כל היום.

אך בשני ימים של ר"ה נמצא שנוטל שכר יו"ט דהא הוה יומא אריכתא שם צריכין לכאורה ליתן לצדקה לצד זה.

²³ ובהלואה עפ"י היתר עיסקה אין איסור שכר שבת, כיון דהתשלום אינו מוגדר כריבית, אלא כדמי התפטרות כדי להיפטר משבועה כך כתבו הרבה בשם הגרש"א. ועיין בספר שמירת שבת כהלכתה [פרק כח' הערה קי'] שהביא דברי הגר"ח ושעל פי דברים אלו דן הגרש"א להלכה לגבי רווח מהלואה בהיתר עיסקה.

²⁴ להיבין הנפק"מ יש להקדים יסוד הדברים.

והנה דמגן אברהם [סי' ש"ו סק"ז] הוכיח מסוגיא דמסכת כתובות הנ"ל דאין איסור כשמפחיתים מחוב אלא בתשלום שכר, שהרי בגמ' שם אמרו דכשהאשה מורדת מפחיתים מכתובתה אפילו כנגד השבת, אבל אם הבעל מורד אין מוסיפין לכתובתה בשבת, דכשמוסיפין לכתובתה מיחזי כשכר שבת, אבל כשמפחיתין מכתובתה לא מיחזי כשכר שבת, הרי לן דבהפחתה מחוב ליכא שכר שבת.

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז י"ל דאם אינו מקבל שכר רק ע"י הפחתת חוב ד'מותר.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, דהיינו שיש איסור על עבודה בשבת תמורת שכר, אז ²⁵ אסור לעבוד לקבל שכר שבת ע"י הפחתת חוב.

נפק"מ ז' כשהתנה עם הפועל על עבודה בשבת, אם מותר לו לשלם עבור העבודה.

לצד א' דהאיסור הוא לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז אסור ליתן השכר, אם לא ע"י מתנה.

לצד ב' ד'האיסור הוא העצם עבודה, דהיינו שיש איסור על עבודה בשבת תמורת שכר, אז מותר ²⁶ לו לשלם.

ובנוגע הקשיא איך מותר לתת לילדים ממתקים בשבת בעבור אמירת תהילים, הרי הויא שכר שבת.

לצד ב' יש לתרץ דכיון דהאיסור הוא העצם עבודה, ד'לעשות עבודה בשבת, בתמורת שכר זה גופא האיסור, אז באמירת תהילים וודאי דליכא ²⁷ למימיר שזה עבודה, ממילא ליכא איסור כלל.

ובתהלה לדוד [שם סק"ז] כתב לפי דבריו דיש עצה לקבל תמורה לעבודה בשבת בדרך היתר, דהעובד או המשכיר כליו יקבל הלואה מן המעבידו לפני השבת, ותמורת עבודתו המותרת יקזו לו מחובו דבכה"ג אין איסור שכר שבת [ואף אם זה הערמה הלא באיסור דרבנן נוהגין היתר בהערמה ובשכר שבת לכו"ע אין כאן אלא איסור דרבנן].

אך בהגהות הגרעק"א [שם] כתב דאין לחלק כלל בין קבלת תשלום להפחתת חוב, ובכל ענין אסור, ורק בתשלום שהוא בדרך קנס חילקו בין תשלום להפחתת חוב, וזה גם כונת המג"א, וכך מבואר גם בשלחן ערוך הרב [שם בסעיף י'] עיין בדבריו, ובאמת בריטב"א [כתובות שם] כתב להדיא כהבנת הגרעק"א דרק בקנס אין קפידא בהפחתה ע"ש, ולפי"ז אין כאן היתר.

ושתי דרכים אלו כבר נשנו במחלוקת גם בין הישועות יעקב [סי' ש"ז ס"ק ו'] שהקדים את התהלה לדוד בחידושו, והאור שמח [בפ' כ"ד משבת הלכה ח'] שדחה דבריו כהבנת הגרעק"א הנ"ל ע"ש.

היוצא מהנ"ל בקיצור, שנחלקו גדולי הפוסקים אם יש איסור שכר שבת הפחתת חוב, ויש לעיין דבבמה נחלקו, וי"ל שנחלקו בהקירה הנ"ל. ²⁵ דהא לפי דברי הגר"ח נמצא דאיסור שכר שבת איננו בקבלת השכר בלבד, אלא אף בעצם השכירות, דאסור לו לעבוד בשבת תמורת שכר, או להשכיר ביתו וכליו תמורת שכר שבת, ולפי"ז מסתבר דאין נפ"מ באיזה דרך יבא על שכרו, אם בתשלום, או בהפחתת חוב, ורק בקנס דכל איסורו משום דמיחזי כשכר שבת חילקו בין זה לזה.

²⁶ משום דלצד זה האיסור הוא עצם העבודה, וזה כבר נעשה.

²⁷ דחוק מזה דהוה דבר מצוה, הא וודאי שאף אחד לא יאמר שזה עבודה, דבשלמא לצד א' שיש איסור לתבעו שכר עבור עבודה שעשה בשבת, אז אולי יש להקשות דכיון דאם אחד לא יקבל ממתקים, או המתנה עבור אמירת תהילים אז יהיה לו תענית על המארגן של החברת תהילים על מה שהוא לא קיבל, ואם לא יתן לאף אחד אז יהיה שם בלגן גדול שזה חוצפה שלא מקבלים עבור אמירת תהילים הממתקים צריכין לקבל, והיינו משום שכל ילד יודע שחברת תהילים לא הוה לשמה רק הוא מגיע לקבל בתמורה המתנה והממתקים, וכשלא יקבל הנ"ל יהיה לו תענית ותביעה כלפי המארגן של החברת תהילים, והיינו שהוא תובע שכר עבור מה שהוא משתתף בהחברת תהילים, ממילא י"ל שנראה כשכר שבת.

משא"כ לצד ב' שהעצם העבודה הוה עבודה שהוא אסור, על זה ליכא כלל למימיר שמה שהילד מגיע לחברת תהילים שהוא מגיע כאן לעבוד, ואף ילד קטן לא יחשוב כן כלל, ממילא אי אפשר לומר שהילד עושה עכשיו עבודה.

משא"כ לצד א' ילד יכול לחשוב שהממתקים והמתנה מגיע לו משום שהשתתף באמירת תהילים, ותובע המארגן על מה שמגיע לו נמצא דיכול לומר שזה נראה כתובע שכר שבת.

בענין האיסור בנין בית המקדש בשבת

שאלות ויסודות שיתבררו בתוך הדברים

- א] בהקשיא דלמה צריך קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, והא בנין בית המקדש היא עשה ושבת לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.
- ב] בהחידוש שעל ידי שחטאו במעשה העגל חזר דינם לדין בן נח.
- ג] בהחקירה בהאיסור של בנין המשכן בשבת, אם זה איסור, או הפקעה.
- ד] בהחידוש של השל"ה דהא דאסור להתאבל על בית המקדש בשבת הוא מפני דכל המתאבל על הבית המקדש כאילו בנה המקדש, ואין בנין בית המקדש בשבת.
- ה] בהחידוש של החתם סופר בהטעם דאילו חל ל' בטבת בשבת היה מתענים.
- ו] נפק"מ א' אם בנוי באופן דליכא חילול שבת אם בונין בשבת או לא.
- ז] נפק"מ ב' אם עבר ובנה בשבת, אם כשר להקריב שם או לא.

ושבת לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

ויש לתרץ ע"פ החקירה הבא.²⁹

יש לחקור בהאיסור של בנין המשכן בשבת, אם זה איסור, או הפקעה. [בנוסף אחר יש לחקור אם האיסור הוא מדיני שבת, או מדיני בנין המשכן].

צד א' הוא דהוה איסור, דיש איסור לבנות המשכן בשבת, [וזה דין בשבת].

צד ב'³⁰ הוא דהוה הפקעה, ד'יום השבת מופקע מהחייב בנין של הבית המקדש, וממילא אינו דוחה

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי לכם קדש שבת שבתון לד' כל העושה בו מלאכה יומת [שמות לה א].

ופירוש רש"י [ד"ה ששת ימים] הקדים להם אזהרה שבת לציווי מלאכה המשכן לומר שאינו דוחה אח השבת.

ויש להקשות²⁸ דלמה צריך קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, והא בנין בית המקדש היא עשה

²⁸ כך הקשה במזרחי.

²⁹ ובאור החיים הק' תירץ ד'ביום השביעי אפילו על ידי אחרים אין לך לעשות, וזה כהאומר אמירה לגוי אסורה דבר תורה, ומדייק הפסוק תעשה ופי' דכל ששה ימים מלאכתך נעשה על ידי אחרים, אבל ביום השביעי לא תעשה האי מלאכה, נמצא דגם על ידי עכו"ם אסור, ולכן נמצא דבפי' הפסוק אמירה לעכו"ם אסור.

ולכאורה יל"ע הלא הדיוק בפסוק מבואר מאוד, וא"כ איך לומדים הפשוטו של מקרא לדין דאמירה לעכו"ם אינו אלא שבות וצ"ע. ובפרסד יוסף תירץ על פי הגמרא במסכת שבת [פז ע"א] שאומרת תניא שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, ואלו הם, הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושיבר את הלוחות, שואלת הגמרא משה שיבר את הלוחות מאי דריש מהיכן למד זאת, מתרצת הגמרא, אמר ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצוות אמרה תורה [יב מג] כל בן נכר לא יאכל בו, כל התורה כולה כאן וישראל מומרים על אחת כמה וכמה.

הרי מפורש שעל ידי שחטאו במעשה העגל חזר דינם לדין בן נח, ובני נח אסורים בדברי תורה כמובא בגמרא סנהדרין [נט ע"א] אמר ר' יוחנן גוי שעוסק בתורה חייב מיתה, וכן לענין שמירת שבת [שם נח ע"ב] אמר ריש לקיש גוי ששבת חייב מיתה, אומנם על ידי עשיית המשכן נמחל להם חטא העגל [במובא במדרש במד"ר פרשה יב א] אמר ר' ברכיה הכהן בשם ר' יהודה ב"ר סימון אמר הקב"ה למשה לשעבר היתה איבה ביני לבין בני, תחרות ביני לבין בני, אבל עכשיו שנעשה המשכן אהבה ביני ובין בני, שלום ביני ובין בני, ושוב הותר להם לקיים את המצוות האמורות בתורה.

לפ"ז יש לומר שכיון שעל ידי חטא העגל היו אסורים בכל מצוות האמורות בתורה, וגם מצוות שבת בכלל, אם כן אי לאו מלאכת המשכן אין איסור שבת, שרק מחמת שהמשכן כיפר על חטא העגל יש איסור שבת, אם כן הוה אמינא שבכגון זה תדחה מלאכת המשכן את השבת, לזה הקדים אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן לומר שאף על פי שלפני בנין המשכן ליכא איסור שבת, אפילו הכי אינה דוחה שבת.

³⁰ צד זה ראיתי בספר אש תמיד, דכתב ששמעתי ממרן האדמו"ר הפני מנחם זצ"ל בשם זקינו השפת אמת, דהא דאין בונין בית המקדש בשבת ויו"ט אין זה רק איסור, אלא היא הפקעה, דאין שבת ויו"ט זמן לבנין בית המקדש.

ותירץ בזה דברי רש"י במסכת ר"ה.

ד"רש"י [בריש פ"ד דר"ה] הקשה ד'איך חשו שיבנה בית המקדש בפסח הא אין בונין בית המקדש בשבתות, ותירץ רש"י וז"ל דהני מיילי בנין בידי אדם אבל בנין בידי שמים לא ע"ש.

והקשה השפת אמת ד'למה צריך רש"י להא דהני מיילי בבנין בידי אדם, למה לא נימא דאם יורד מן השמים אין כאן חילול שבת, אלא דע"כ דאף אם נבנה בלי מלאכת שבת אין שבת ויו"ט הזמן לבנין בית המקדש, לכן צריך רש"י לחדש דהאי הפקעה נאמר רק בבנין בידי אדם ולא בבנין בידי שמים ודו"ק.

שבת, ³¹ דהא ליכא מצוה בשבת כלל, [וזה מדין בנין המשכן].

והנפקא מינה.

נפק"מ א' אם בנוי באופן דליכא חילול שבת ³² אם בנוי בשבת או לא.

לצד א' דהוה איסור, דיש איסור לבנות המשכן בשבת, אז בגוונא דליכא איסור מותר לבנות.

לצד ב' דהוה הפקעה, דיום דשבת מופקע מהחיוב בנין של הבית המקדש, אז אפילו בכהאי גוונא דליכא חילול שבת, ליכא חיוב בנין המשכן.

נפק"מ ב' ³³ אם עבר ובנה בשבת, אם כשר להקריב שם או לא.

לצד א' דהוה איסור, דיש איסור לבנות המשכן בשבת, אז כיון דאין זה מדיני המשכן, רק מדיני שבת, אז וודאי אינו פוסל המשכן.

לצד ב' דהוה הפקעה, דיום דשבת מופקע מהחיוב בנין של הבית המקדש, אז י"ל דאם בנה בשבת זה פוסל המשכן. ³⁴

ובנוגע הקשיא דלמה צריך קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, והא בנין בית המקדש היא עשה ושבת לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

לצד ב' יש לתרץ דהפסוק בא לרבות דגם באופן דאין כאן איסור שבת, אפילו הכא שבת מופקע מעשיית המקדש ודו"ק.

³¹ כצד זה משמע בשל"ה הק', עי' בשל"ה במסכת תענית [פ' נר מצוה ל"ג] דהא דאסור להתאבל על בית המקדש בשבת הוא מפני דכל המתאבל על הבית המקדש כאילו בנה המקדש, ואין בנין בית המקדש בשבת עיי"ש.

ולכאורה מדבריו מוכח דהא דאין בנין בית המקדש בשבת אינו משום האיסור בנין בשבת, דא"כ לא היה מקום לומר דאסור להתאבל על ירושלים משום איסור בנין בשבת דהא אין כאן איסור בנין בשבת.

ואגב לפי השל"ה י"ל מה שאיתא בפ"י חתם סופר על התורה [פרשת ויגש] שמבאר דהא דבכה יוסף על צווארי בנימין ובנימין בכה על צוואריו היה בשבת, ולכן הק' הא לפי רש"י שבכו על חורבן הבית ועל חורבן משכן שילה הא אסור להתאבל על המקדש בשבת, ולפי השל"ה י"ל כיון דעדיין לא נבנה בית המקדש אי אפשר לומר דהאבילות היה כבנין ולכן היה מותר.

ועפ"ד השל"ה יש לבאר הא דידוע מה שהבית יוסף [סי' תקנ] מביא מהאבודרהם דאילו היה חל עשרה בטובת שבת היו מתענים בו [וידועים דברי הגר"ח חי' הגר"ח סטנסיל והמנחת חינוך מצוה שא בזה] ואולי י"ל דהא דאין מתענין תשעה באב ושבעה עשר בתמוז בשבת משום דאין מתאבל על חורבן בית המקדש בשבת דהוא כאילו בנה ואין בנין בית המקדש בשבת, אולם כל זה בשאר תעניות אבל עשרה בטבת היה לפני החורבן על מה שסיבבו את העיר וזה אינו שייך לכאילו בנה ודו"ק.

וכעין זה ראיתי הובא בשם החתם סופר דהא דהיו מתענים עשרה בטבת אילו היה חל בשבת דכל התעניות הם כמו הדין דחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ולכן מתענים כאילו עכשיו נחרב הבית המקדש וכל תענית היא על מאורע שהיה, אבל עשרה בטבת היא על העתיד דהיה מיצר על העיר ומתפללים ומתענים שלא יארע, ותענית על העבר יכול לדחות לאחר שבת, אבל על העתיד אין יכולים לדחות עיי"ש שמדמה זה לתענית חלום בשבת, וע"ע שם דמבאר עד"ז הא דמביא בשו"ע [סי' תקפ] דבעשרה בטבת אינו ידוע מה היה ועי' במג"א סק"א דהק' הא ידוע דעזרא הסופר מת בעשרה בטבת, וביאר החת"ס דהם לא ידעו שמיתת עזרא היה תחילת החורבן.

³² למשל בנו בשנים שעשו וכדו' דאין כאן חילול שבת.

³³ עי' בספר מקדש דוד בענין בית הבחירה [סי' א'] שהביא מש"כ המנחת חינוך [מצוה צ"ה] דרק לכתחלה אסור לבנות בלילה אבל אינו נפסל בשביל זה, והיינו דאין זה פסול רק איסור יעו"ש, אלא דהמקדש דוד הביא שם מהירושלמי ביומא [פ"א ה"א] דמוכח להיפך דהוא פסול ולא איסור, ועכ"פ לעבודת היום הוא הבנין בלילה פסול יעו"ש בכל דבריו בזה, ומעתה הרי שוב י"ל דה"ה כאן לענין הבנין בשבת, והיינו דאי נימא דמה שנאמר בזה הוא דאין שבת זמן לבנין ביהמ"ק הרי שוב הוא זה כעין בנין בלילה דה"ה פסול בבנין זה, משא"כ אי נימא דכל עיקרו אינו אלא מצד איסור שבת שאינו נדחה הרי שוב י"ל דאם עברו ובנו אותו בשבת וכגון שהיו אנוסים ע"י עכו"ם וכיוצא"ב לבנותו בשבת, הרי בכה"ג אין לומר דיש בו דין פסול.

³⁴ ולצד זה אפשר לתרץ הקשיא של הרמב"ן על דברי רש"י. דכתיב בהפסוק בפרשת כי תשא [ל"א י"ג] ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם, וכתב שם ברש"י [ד"ה ואתה דבר אל בני ישראל] ואתה אע"פ שהפקדתך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה, וממשיך רש"י בד"ה את שבתותי תשמורי, אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה, כל אכין ורקין מעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן.

ועיין ברמב"ן [שם] במה שהשיג על פירוש רש"י וכתב וז"ל ולא נתכוין אצלי, כי לפי מדרש רבותינו באכין ורקין ימעט בשמירת השבת כי המיעוטין אצלם בכל מקום ימעטו בדבר המצוה בו ואם תדרוש המיעוט בענין מלאכת המשכן יהיה מותר לעשותם בשבת, אבל המיעוט הזה למילה או לפקוח נפש וכיוצא בהן שהן דוחין אותו, וכך אמרו במסכת יומא וכו' ובמלאכת המשכן שאינה דוחה שבת מפני שהזוהר בו בכאן ועל דרך הפשט הוא כן יאמר תעשו מלאכת אהל מועד אבל שבתותי תשמורו לעולם ובתורת כהנים יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' עכ"ל, ודבריו מבוארים והיינו דכיון דהך מיעוט דילפינן מלשון אך דכתיב כאן הרי זה נאמר בפרשה זו דאירי בענין השבת א"כ ראוי הוא לומר דמה שנתמעט בזה הוא באמת לגבי השבת עצמה, וכמו שמצינו בגמ' דמעט בזה דין מילה בשבת או פיקוח נפש דדוחה לשבת, אבל מהיכי תיתי לומר בזה דהך מיעוט קאי אפרשה דלעיל לענין מלאכת המשכן דאינו דוחה לשבת.

אבל לפי צד זה י"ל דמאי דכתיב כאן להך מיעוט דאך את שבתותי תשמורו וגו' הרי זה מיעוט בענין מלאכת המשכן והיינו למעט שבת ממלאכת המשכן לא קשה עליו מה שהקשה הרמב"ן דכל דדרשינן מיעוט כה"ג היה ראוי דהמיעוט יהיה בענין פרשה זו דוקא דהרי לדעת רש"י שפיר נחשב זה כמיעוט בהך ענין דמלאכת המשכן דהא הך קרא באמת הוי המשך לפרשה דלעיל.

בענין אין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

שאלות ויסודות שיתבררו בתוך הדברים

- א] בהקשיא דלמה צריך קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, והא בנין בית המקדש היא עשה ושבת לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.
- ב] בהחקירה בהדין שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אם אין העשה דוחה את הלאו כלל, או ד'דוחה, רק דנשאר עשה נגד עשה.
- ג] נפק"מ אם עבר על הלאו האם ילקה או לא.
- ד] בהחקירה בהא דאמרינן עשה דוחה לא תעשה, אם הוי דין הנהגה בפועל או דין קדימה בעצם
- ה] נפק"מ יהיה כשאפשר לקיים שניהם מחר, אם צריך להמתין, או לא,

יש לחקור ³⁶ בהדין שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, אם אין העשה דוחה את הלאו כלל, או דבאמת הלאו נדחה, רק דנשאר עשה נגד עשה.

צד א' הוא דאין העשה דוחה הלאו, כיון דיש גם העשה שמצורף עם הלאו, מאלים אותו, ועכשיו אין העשה של המצווה יכול לדחות את הלאו.

צד ב' הוא שהעשה של המצווה דוחה את הלאו, אך יש גם עשה כנגד העשה של המצווה שזה לא נדחה.

והנפקא מינה.

נפק"מ אם עבר על הלאו האם ילקה או לא.

לצד א' דאין העשה דוחה הלאו, כיון דיש גם העשה שמצורף עם הלאו מאלים אותו, אז לוקה.

37

ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי לכם קדש שבת שבתון לד' כל העושה בו מלאכה יומת [שמות לה א].

ופירוש רש"י [ד"ה ששת ימים] הקדים להם אזהרה שבת לציווי מלאכה המשכן לומר שאינו דוחה את השבת.

ויש להקשות ³⁵ דלמה צריך קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, והא בנין בית המקדש היא עשה ושבת לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

ויש לתרץ ע"פ החקירה הבא.

³⁵ כך הקשה במזרחי.

³⁶ וחקירה זו תלי בחקירה אחר.

ד"ש לחקור בהא דאמרינן עשה דוחה לא תעשה, אם הוי דין הנהגה בפועל או דין קדימה בעצם. צד א' הוא דהוה דין הנהגה דבגמ' במסכת יבמות [ז ע"א] מבואר דמסברא הוי לאו חמור מעשה, והטעם פירש רש"י שם משום דמלקין עליו, רק דהתורה נתן לנו דין הנהגה שבמקום שיש סתירה בין עשה ללאו גזרה תורה שמקיימין העשה, ולא נאמר בזה דין קדימה או חומרא של העשה, רק הוראה דהכי נהיגינן במקום שיש סתירה.

צד ב' הוא דגזירת הכתוב הוא דעשה חמור מלאו ודין הוא דעשה קודם ללאו. והנפקא מינה.

נפק"מ יהיה כשאפשר לקיים שניהם מחר, אם צריך להמתין, או לא, לצד א' דהוה דין הנהגה אז במקום שאפשר לקיים שניהם למחר אז פקע כל דין הנהגה, אבל לצד ב' דעשה חמור מלא תעשה, אז אינו צריך להמתין דהא העשה חמור ואפשר לדחות הלא תעשה. וי"ל דבחקירה זו פליגי שני הצדדים שבהחקירה שכתבנו למעלה [תוס' וריב"א] דצד ב' ס"ל דנאמר בזה דין קדימה וממילא אפילו בדאיכא עשה או לאו אחר מ"מ חד לאו שפיר דוחה, אבל צד א' סובר [התוס'] דהוי רק דין הנהגה, שציוותה תורה לקיים מצות עשה אף במקום לאו, וא"כ במקום לאו ועשה או שני לאוין [לדעת ספר הכריתות] דאין עשה דוחה שני לאוין, דלא ציוותה התורה לקיים העשה בכי האי גוונא, א"כ לא נאמר הכא הך כללא דעשה דוחה לא תעשה ואפילו חד לאו לא דחי.

³⁷ כצד זה מבאור בהרמב"ם.

דהנה במשנה במסכת נדרים [דף טז ע"א] זה חומר בשבועות מבנדרים, וחומר בנדרים מבשבועות, כיצד אמר קונם סוכה שאני עושה, לולב שאני נוטל, תפילין שאני מניח בנדרים אסור, בשבועות מותר, שאין נשבעין לעבור על המצות.

ב 41 דלצד זה העשה של המצווה דוחה את הלאו, אך יש גם עשה כנגד העשה של המצווה שזה לא נדחה, י"ל שצריך הפסוק בהיכא תמצא דאם עוסק במצות הבנין עד רגע האחרון לפני שבת, הרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, ופטור מהעשה דשבת, וכיון דהעשה דבנין ביהמ"ק דוחה הל"ת דשבת, ועל העשה של שבת פטור מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה ולכך צריך קרא.

לצד ב' שהעשה של המצווה דוחה את הלאו, אך יש גם עשה כנגד העשה של המצווה שזה לא נדחה, א"כ אין לו על מה ללקות³⁸ דאין כאן לאו.³⁹ ובנוגע הקשיא דלמה צריך קרא דאין בנין בית המקדש דוחה שבת, והא בנין בית המקדש היא עשה ושבת לא תעשה ועשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

לצד ב' יש ב' אופנים לתרץ הקשיא

א י"ל⁴⁰ שצריך הפסוק כדי שאם בנה לוקה עליו.

והקשו החינוך [מצווה ל'] וכן הרשב"א [שם] מדוע לא אמרין שיבוא עשה של המצווה וידחה לא תעשה של לא יחל דברו, ובחינוך וברשב"א מיישבים שבנדריים יש גם עשה של ככל היוצא מפיו יעשה, וקיי"ל שאין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

ועיין ברמב"ם בהלכות נדרים [פ"ג ה"ו] שכתב על מי שנדר שלא ישב ולא יאכל בסוכה, דאם אכל או ישב או נטל לוקה.³⁸ כתבתי מצד חשבון הפשוט, דלצד א' לוקה, ולצד ב' אינו לוקה, אבל למעשה אין זה מוכרח דיש ב' טעמים דאפילו לצד א' דאינו לוקה.

א השאגת אריה [בקונטרס אחרון אות ג ד"ה ויש] שכיוון שאין מקור בתורה לדין עשה נגד לא תעשה ועשה, לכן לכתחילה העשה לא דוחה לא תעשה ועשה, כי לא מצאנו מקור שידחה, אך בדיעבד אינו לוקה כי לא מצאנו מקור שלא ידחה.

ב הקובץ שיעורים [פסחים קצה] הסביר שהלא תעשה לא נדחה כלל, ורק לא שלא ידחה לוקה עליו משום שאינו דומה ללאו דחסימה.

³⁹ כצד זה מבאר בריב"א במסכת חולין [קמא ע"א תוס ד"ה לא].

⁴⁰ תירץ זה מיסוד על על קשיא שהקשה רע"א.

ד"הגמ' במסכת ב"מ [לף ל ע"א] הקשה דלמה צריך קרא דאין כהן נכנס לבית הקברות להשבת אבדה, והא אין עשה דוחה לא תעשה ועשה, ולכהן יש גם עשה דקדושים יהיו [עי' ברש"י שם], והקשה רעק"א [ב"מ שם] הא לפי שיטת הריב"א [דהיינו צד ב'] איצטריך קרא דאי נימא דאינו נכנס מדין אין עשה דוחה לא תעשה ועשה אז אין לוקין על זה, דהא העשה דוחה הלא תעשה, אלא דאין עשה דוחה עשה, משא"כ אי ילפינן מקרא דאסור לו ליכנס לבית הקברות אם נכנס לוקה, וכמו כן יל"ע בקושיית הראשונים בענין בנין בית המקדש בשבת אם נימא דסוברים כהריב"א.

⁴¹ כך תירץ בפני מיבן.